

שאלה ט'

אם מותר ליתן ילדי ישראל לעכו"ם שיטמנם
עד אחר המלחמה, באופן ספק אם ישארו
ההורים בחיים, וישארו הילדים בין עכו"ם
וילכו באמונתם בדרכם

שאלה : חדשים אחדים לפני שהגרמנים ימ"ש הוציאו לפועל את הרג
הילדים היהודיים הידוע בשם „קינדער אקציאן“ בגיטו קובנה
ביום ג' וד' ניסן תש"ד, כבר נפוצה השמועה הלא טובה בגיטו על
פעולת זוועה זו שהודים הארורים עומדים להעביר, בפעולת רצח
המוני זה נרצחו אז כאלף ומאתים ילד.

ההורים האומללים חיפשו עצות ותחבולות איך להכריח את ילדיהם
עולליהם מידי הרוצחים הטמאים כדי להצילם מטבח השמד
הזה.

אחת העצות היתה לקנות תעודות לידה מגויים שבהן היה כתוב שם
נכרי, ולשים תעודה כזאת בתוך העטיפות של העוללים
והיונקים שבהן עטפו את החבילות החיות הללו, שהיו נזרקות על יד
בתי יתומים של גויים, ועל ידי בתי יראתם, כדי שהגויים יחשבו על
סמך התעודות הללו שתינוק זה הוא תינוק של נכרים למען יאספו
אותו אליהם ויגדלו כאחד האסופים.

היו כאלה שמסרו את תינוקותיהם מדעת לכמרים למען יגדלו אותם
באמונתם כדי להצילם, מתוך תקוה שאם ישארו בחיים הם
יצליחו להוציא את ילדיהם מידי הנכרים.

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ה' פה

והיו כאלה שמסרו את ילדיהם למכירהם הנכרים שיחביאום עד לאחרי המלחמה ואז יחזירו להוריהם היהודים אם יהיו בחיים.

ונשאלתי אם מותר לעשות כן מצד הדין מאחר שספק גדול הוא אם התורים ישארו בחיים והתינוקות הללו יטמעו בין הגויים ולא ידעו את עמם ומולדתם.

תשובה: הרמב"ם בפרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה א' פסק, כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי, כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגנו, יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

ובהלכה ב' שם כתב, במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג, יהרג ואל יעבור, במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו כו', אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד, אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג, ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור, ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד, עיי"ש.

והנה מלשון הרמב"ם שכתב בהלכה א' שם, "כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל", דקדקו המפרשים דמלשון "כל בית ישראל" משמע דאף קטנים הם בכלל המצוה של קידוש השם, וכן כתב הפרי חדש, דלשון "כל בית ישראל" אתי למעוטי עכו"ם, ומשמע מזה דקטנים גם כן הם בכלל "כל בית ישראל".

וכן מצאתי בנימוקי מהר"י על הרמב"ם שפירש גם כלשון "כל בית ישראל" אפילו קטנים במשמע, דכן משמע ממדרש איכה גבי מעשה באשה

ושבעה בניה, דגם הקטן שכולם מסר את עצמו לקידוש השם, והתם הרי אידי בקטן ממש, כדאיתא התם שאמו הוציאה את דדיה והניקתו חלב, ועי' בשו"ע יו"ד סי' פ"א סעיף ז' שכתב, ותינוק יונק עד סוף ד' שנים לבריא ה' לחולה עיי"ש, אם כן מדהניקתו ודאי דהיה קטן לא יותר מד' וה' שנים.

ועי' בהגהות מיימוניות בפרק ה' מהלכות ברכות אות ז' שכתב בשם רבינו תם, «ואכל כי עשרה שכינתא שריא דכי גמירי קדושה מונקדשתם לא שנא גדולים ולא שנא קטנים», עיי"ש.

הרי לנו בהדיא דרבינו תם אית ליה דלענין קדושה אף קטנים במשמע «ואפילו קטן המוטל בעריסה» הוא בכלל קרא זה, כמו שכתב שם, ואם כן ודאי דלענין קידוש השם שכתב הרמב"ם «כל בית ישראל מצווין על קידוש השם» גם קטן הוא בכלל זה לדעת רבינו תם.

וכן ראיתי שכתב בספר עבודת המלך בהלכות יסודי התורה שם וז"ל, ודייק רבינו לכתוב כל בית ישראל כדי לכלול גם הנשים שגם הן מצוות על קידוש השם כמבואר בסנהדרין שם גבי אסתר, וגם קטנים אף דלא שייך למימר בהו דהם מצווין, אבל מכל מקום בכלל דין קידוש השם איתנייהו, ועובדא דאשה ושבעה תוכיח שהרי אמו הניקתו, ומוכרח דגם קטנים נכנסין בגדר קידוש השם.

והנה מכל הנאמר זכינו דגם קטנים כלולים הם בחפצא של מצות קידוש השם אף על פי שאינם מחוייבים בה, דאילו בכל המצוות ליכא בקטנים בכלל החפצה של המצוה, וכמו שמשמע ממה שכתב הרא"ש בתשובותיו כלל ט"ז, דשיעורין מחיצין וחציצין הן הלכה למשה מסיני, ובכלל זה נאמרה הלכה למשה מסיני שרק מי"ג שנה ואילך הוי גדול ונכנס בחיובי המצוות.

ומשמע מזה דקטן אינו כלל בחפצא של מצוה, לא רק שאיננו בחיוב של המצוה, ואם כן מעתה לפי מה שביררנו, שאני היא מצות קידוש השם, דגם קטן ישנו בחפצא של מצוה זו אף שאינו מחוייב בה.

והיינו אם קטן ירצה מעצמו למסור נפשו על קידוש השם, הרשות בידו ומצוה גדולה קעביד, שהרי בהוא עובדא של אותו תינוק המובא במדרש איכה, הוא מסר נפשו על קידוש השם וקיים את הדין של יהרג ואל יעבור, ומוכח מזה ודאי דקטן ישנו בחפצא של מצות קידוש השם.

דאי נימא דקטן אינו בכלל החפצא של מצוה זאת, היאך מסר תינוק זה את נפשו על קידוש השם, והרי בכל המצות האמורות בתורה שהדין כהן יעבור ולא יהרג, אסור לאדם להחמיר על עצמו, ולמסור את נפשו עליהן, וכמו שכתב הרמב"ם שהבאתי לעיל, כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו, יעבור ואל יהרג שנאמר במצות, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

ומדמסר תינוק זה את נפשו על מצות קידוש השם, בעל כרחך אתה צריך לומר דגם קטנים איתניהו בחפצא של מצות קידוש השם.

וכן מוכח מהא דאיתא בגיטין (גז), אמר רב יהודה אמר שמואל ואיתימא רבי אמי ואמרי לה במתניתא תנא, מעשה בד' אמות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא, דרש להם הגדול שבהן, אמר ה' מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים כו', אלו שטובעין בים, כיון ששמעו ילדות כך קפצו כולן ונפלו לתוך הים, נשאו ילדים קל וחומר בעצמן ואמרו, מה הללו שדרכן לכך וכך, אנו שאין דרכנו לכך על אחת כמה וכמה, אף הם קפצו לתוך הים כו' עיי"ש, וכן בהאי עובדא דאשה ושבעה בניה שהובא שם בגמ', אלמא שגם קטנים מסרו נפשם על קידוש השם.

אכן מה שכתבתי לעיל רבשאר כל המצות האמורות בתורה אין הקטנים נכללים לא רק בחיוב המצוה, אלא גם בחפצא אינם, לכאורה דעת רבינו חננאל אינה כן, דהנה ביומא (פח.) איתא, וכבר היה ר' ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך כו' נשאלה שאלה זו בפניהם, מניין לפקוח נפש דוחה את השבת כו' נענה רבי אלעזר ואמר, ומה מילה שהיא

אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת.

וּפִירְשׁ שם רבינו חננאל ז"ל, מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת, ומה מילה שהוא אחד מאבריו כו', פי' מצאנו שהמל התינוק מצילו מן המיתה, מאליעזר בנו של משה רבינו שנאמר ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו, ויבקש המיתו לתינוק מפני שנתעצלה אמו לא מלה אותו וכיון שהרגישה מלה אותו וקראתו חתן דמים, והצילו מן המיתה שנאמר וירף ממנו, פי' וירף חולי המות מאתו מן התינוק, אז אמרה חתן דמים אתה לי בדמי המילה, ואמרה תורה למולו ואפילו בשבת כדי לפדותו מן המיתה, וכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה, מלמד שהקטן נתפש בעון האב והגדול בעון עצמו ושניהם בחיוב מיתה, זה טעם של ר' אליעזר בן עזריה, עכ"ל.

וְלִכְאוּרָה מדבריו משמע להיפך, שלא רק בחפצא של מצות מילה הקטנים בכלל אלא הם בכלל חיובה גם כן, ולא עוד אלא שנענשין עליה, והוא דבר חדש שלא מצאנו בכל הראשונים.

וְהָרִי הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה ה"ב כתב, אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו כו', כשיגדל הוא חייב למול את עצמו וכל יום ויום שיעבור עליו מיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה אבל אינו חייב כדת עד שימות והוא ערל במזיד, ועי' שם בראב"ד שחולק עליו וכותב שאינו כן אלא כל יום עומד באיסור כרת.

וְהָרִי מזה מפורש דקטן אינו בכלל החיוב של מצות מילה וממילא גם בחפצא של המצוה אינו כמו בשאר המצות האמורות בתורה, דהא להרמב"ם אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד" ואפילו הראב"ד דסובר "שאינו כן אלא כל יום עומד באיסור כרת", זהו רק לאחר שיגדיל, אבל כשהוא עדיין קטן גם הראב"ד מודה דאינו עומד באיסור כרת, ואם כן דברי רבינו חננאל צ"ע.

אבר האמת יורה דרכו, שגם רבינו חננאל אית ליה דאין הקטן בכלל העונש של ביטול חיוב מצות מילה, דלעולם קטן אינו בכלל החיוב והחפצא של מצות מילה בדומה לשאר המצות האמורות בתורה, אלא שרבינו חננאל סובר דהקטן נתפס בעון האב על שלא מל את בנו ומיתת הקטן היא לא עונש על הקטן כשהוא לעצמו, אלא היא עונש על האב על שלא קיים מצוה גדולה זו, והוי בבחינת פוקד עון אבות על בנים, דאבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה.

וכן משמע בהדיא לשונו של רבינו חננאל שם שהבאתי, שכתב, "מלמד שהקטן נתפש בעון האב והגדול בעון עצמו ושניהם בחיוב מיתה", כלומר שניהם הקם בחיוב מיתה אלא חיוב הגדול הוא בעון עצמו" וחיוב הקטן הוא מפני "שהקטן נתפש בעון האב", ודוק.

אולם זה ברור שרבינו חננאל אית ליה כשיטת הראב"ד שהוא "כל יום עומד באיטר כרת", דלשיטת הרמב"ם דאית ליה שהוא "אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד", הרי פשיטא דכל זמן שהבן חי לא שייך להעניש את האב במיתת בנו הקטן .

ואף על פי כן אנו צריכים למודעי בכדי לרדת לסוף דעתו של רבינו חננאל, הרי שם ביומא (פה.) השאלה שנשאלה בפני החכמים היתה, "מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת", ועל זה נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, "ומה מילה שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת", ולפי פירושו של רבינו חננאל אמאי הוצרך ר' אלעזר בן עזריה לדרוש קל וחומר, והרי הית יכול לומר בפשוטו דהא פקוח נפש דוחה את השבת ידעינן ממילה, שהרי כל עיקר המילה שמלין את התינוק, היא כדי להצילו ממיתה, והואיל "ואמרה תורה למולו ואפילו בשבת כדי לפדותו מן המיתה" אם כן ממילא חוינן דפקוח נפש דוחה שבת.

ואולי מפני הדוחק צריך לומר, דמאחר שיתר החכמים ר' ישמעאל ורבי עקיבא נענו ואמרו ודרשו קל וחומר כל אחד ואחד לפי דרכו ציי"ש

בגמרא, אף ר' אלעזר נענה ואמר ודריש קל וחומר, אף על פי שלפי האמת היה יכול לענות ולומר כפשוטו בלעדי הקל וחומר הזה דילפינן „בל גופו“ שדוחה את השבת קל וחומר מאבר המילה שהוא אחד מרמ"ח אברים שבאדם, כאמור.

אכן גוף הפירוש מה שפירש רבינו חננאל את הכתוב בשמות (ד, כד) „ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו“ דקאי על התינוק בנו של משה רבינו, ולא על משה רבינו עצמו, פירוש זה נמצא גם באבן עזרא שם בשם רב שמואל בן חפני, עיי"ש שכתב, ורב שמואל בן חפני אומר חלילה להיות השם מבקש להמית משה שהולך בשליחותו להוציא עמו, רק ביקש להמית אליעזר, עיי"ש באבן עזרא.

ובאמת בשני הפירושים הללו נחלקו קמאי וקמאי כדאיתא בנדרים (לא:), תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שכל זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה כו' רשב"ג אומר לא למשה רבינו ביקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק שנאמר כו' עיי"ש. הרי לנו שנחלקו בזה ר' יהושע בן קרחה ורשב"ג אי הכתוב „ויבקש המיתו“ קאי על משה רבינו או על בנו של משה רבינו.

ועי' בפירוש אבי עזר על אבן עזרא בתורה שם, שבאמת תמה וכתב, פלוגתא היא בנדרים פ"ג, דעת הרב אתיא כר' יהושע בן קרחה ודעת ר' שמואל בו חפני כר' שמשון בן גמליאל, ובעיני יפלא שנעלם מהם גמרא ערוכה „מרב ושמואל“ עכ"ל, וכונת האבי עזר בנועם מליצתו זאת היא, שגמרא ערוכה נעלמה מרב כלומר מהאבן עזרא שהאבי עזר מכנהו בשם „הרב“ כלומר מר' שמואל בן חפני.

בכ"ל אופן יהיה איך שיהיה הדרן לקמייתא למה שביררנו שגם קטן הוא בכלל החפצא של מצות קידוש השם אף שאין עליו החיוב של יהרג ואל יעבור ומסירת נפשו על קידוש שמו יתברך.

ראיתי בברכי יוסף יר"ד סי' קנ"ז שהביא, שהורו המורים בעסק ביש אשר בשם ישראל יכונה מכר ילדיו הקטנים לעכו"ם, והשר שאל מראשי

העם לתת הילדים, ופסקו שלא ימסרום אלא שהעכו"ם בעצמם ילכו ויחפשו אחריהם, והדין דין אמת, עיי"ש.

הזינן מזה דאסור לגדולים למסור קטנים לעכו"ם, ומכאן דודאי אסור בנידון דידן למסור את הקטנים העוללים ויונקים לכמרים כדי להצילם מסכנת השמד והכליון הנשקף להם מידי הרוצחים הגרמנים ימ"ש, אף על פי שצ'ל הקטנים מצד עצמם אין החיוב של מצות קידוש השם, מכל מקום אסור לגדולים למסור אותם לעכו"ם וכמו שהורו המורים שהביא הברכי יוסף, וטעמא דמילתא איכא למימר שהוא כמו שכתבתי, מפני שגם קטנים הם בכלל החפצא של קידוש השם.

והנה מדי דברי בהאי ענינא כעת לפני שאני מוסר אותו לדפוס, עם ידידי הרה"ג ר' מרדכי לובארט שליט"א אמר לי ששמע מגאב"ד דקאזשינ' גלאווע ז"ל שהיה ר"מ בישיבת חכמי לובלין, שדקדק מהא דאיתא בחולין (מו:), דתניא ר' נתן אומר פעם אחת הלכתי לפרכי הים באתה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתו שהיה אדום אמרתי לה בתי המתיני לו עד שיבלע בו דמו המתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי.

ופירש שם רש"י ז"ל, המתיני לו, דאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, צ"ב.

משמע מדברי רש"י דגם קטנים הם בכלל החיוב של מצות קידוש השם מהדין של יהרג ואל יעבור על שלושת עבירות הללו, וצ"ע.

ובדבר קניית תעודות לידה של גויים בשביל היונקים הללו, עיין מה שכתבתי בתשובה בדבר פספורטים של עכו"ם, ומשם תדרשנו.

ובנוגע לאלה שמטרו את ילדיהם למכירה הנכרים שיחביאום עד לאחרי המלחמה ואז יחזירו להוריהם היהודים אם יהיו בחיים, אי יאות

עבדי, נראה דבנוגע לזה יש לדון אי ספק שמא התינוק יטמע בין העכורים דוחה את הודאי ספק נפשות.

והנה בכתובות (טו.) ובשבת (קכט.) מבואר דספק נפשות להקל עיי"ש, ובנידון דידן הרי אם לא ימסר התינוק לנכרים הללו הלא בודאי יהרג, ואם ימסר לנכרים אלו הלא התינוק ישאר בחיים, ומאוד יתכן שגם ההורים ישארו בחיים כי שומר ישראל יהיה בעזרם להגן בעדם ולהסר מעליהם אויב דבר וחרב ורעב ויגון, ולא עוד אפילו אם ההורים לא ישארו בחיים מאוד יתכן שהנכרים הללו יחזירו את התינוק המופקד בידם למוסדות יהודים אחרי המלחמה, ויש בזה הרבה צדדי ספק, אם כן בודאי יש לנו להקל בזה ולהתיר להורים הנתונים בצרה ובשביה למסור את תינוקותיהם לנכרים מתוך התקות שאחרי המלחמה הם יוחזרו לעמם ולמולדתם.

ועי' בעבודה זרה (כו.) במתניתין, אבל עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראל ברשותה, ופירש רש"י ברשותה, דישראלית אבל לא תמסרנו להוליכו בביתה שלא תהרגנו, עיי"ש.

ועי' שם בחידושי הריטב"א בסוף ד"ה ולענין שכתב, ועל זה נהגו במקצת מקומות להניק בניהם על ידי כותית בשאין מוצאין מינקת ישראל, ויש נוהגין אפילו ברשות הנכרים ואומרים שבזמן הזה ליכא חשש שפיכות דמים, דאית להו אימת מלכות, ועוד דלא מרעי נפשיהו, עיי"ש.

חזו"ג מזה דדעת "יש נוהגין" הללו שהביא הריטב"א דמותר למסור תינוק לבית נכרי אפילו שלא בשעת הסכנה, ואם כן על אחת כמה וכמה בנידון

דידן שהיא שעת סכנה לתינוק, בודאי שמותר למסור תינוק לבית נכרי כדי להצילו.

ואף שיש בעל דין לחלוק ולומר שאין הנדון דומה לראיה, כי בנידון "יש נוהגין" הללו שהביא הריטב"א הרי ההורים באים לקחת אחר כך את התינוק מבית הנכרי ומכיון "שבזמן הזה ליכא חשש שפיכות דמים דאית

להו אימת מלכות, ועוד דלא מרעי נפשייהו" כמו שאמרו „יש נוהגין הללר", משום הכי אית להו דמותר למסור תינוק לבית נכרי אפילו שלא בשעת הסכנה, מה שאין כן בנידון דידן שהתורים מוסרים את התינוק לבית הנכרי לזמן מרובה, ולא עוד דלתנייהו שני הטעמים שבגללם התירו „יש נוהגים" הללו למסור תינוק לבית נכרי, דאדרבה בנידון דידן הרי איכא חששא של שפיכות דמים, שהרי בעת זה נשפך חרון אף ה' על בית ישראל ודם ישראל נשפך וניגר בראש חוצות, ולא עוד שאין לנכרים אימת מלכות כלל על שפך דם ישראל, שהרי ממשלת הזדון הגרמנים מכריעה לטבח ילדי ישראל ומעודדת את רשעי הגויים האחרים שיעזרו על ידה במלאכת זוועה זו, אם כן לכאורה היאך מותר למסור תינוק ישראל לביתו של נכרי.

מכ"ל מקום נראה, מכיון שאיכא סכנת נפש ודאית לתינוקות הללו באם לא ימסרו לבית נכרים אלו המבטיחים להורים שיחזירו להם את תינוקותיהם אחרי המלחמה, אמרינן בזה אין ספק מוציא מידי דאי, דהרי סכנת הנפש היא ודאית ואילו שהנכרים הללו המקבלים את התינוקות של היהודים ירעו להם וישחיתום הוא רק חשש וספק, לכן אמרינן לענין זה אין ספק מוציא מידי דאי, ומותר למסור להם התינוקות.

ו"א עוד, אפילו אם נניח שהורי התינוקות תדבקם הרעה וימותו בימי הרעה והיגון, מכל מקום הלא כלל גדול הוא בידינו שאין לך ישראל שאין לו גואלים, ומאוד יתכן שאחד מבני משפחתם יבוא אחרי המלחמה לדרוש ולבקש את התינוקות מבתי הנכרים הללו, ואפילו אם לא ישאר בחיים שום אחד ממשפחת התינוקות הלא כל ישראל הם קרוביהם וגואליהם, כפי שראינו אחרי המלחמה שהרבה אנשים משארית הפליטה שנשארו בחיים, עסקו בהצלת ילדים כאלו.

וגם אני בעצמי טפלתי בזה ונודדתי ממקום למקום ולא חשכתי עמל ויגיעה כדי להציל תינוקות כאלו מבתי הנכרים, והצלחתי אחרי תלאות רבות להציל כמה וכמה תינוקות וילדים משבי הנכרים.

כ"ן נראה מכל זאת, שמותר למסור את התינוקות לבית נכרים כדי להצילם, וה' הטוב יראה בעני עמו וישלח לנו את משיח צדקנו בב"א.